

Gender Analysis of the Fourth Grade Social Studies Textbook

Şeyma Hatice TEMELLİOĞLU¹ Ayşe Güler KÜÇÜKTURAN²

To cite this article:

Temellioğlu, Ş. H. Ve Küçükturan, A. G. (2022). Dördüncü sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabının toplumsal cinsiyet açısından incelenmesi. *e- Kafkas Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 9, 679-698. doi: 10.30900/kafkasegt.956711

Research article

Received: 23.06.2021

Accepted: 11.08.2022

Abstract

The aim of this study is to examine the text and visuals of the 4th grade Social Studies textbook in terms of gender roles. In this study, the case study model, one of the qualitative research methods, was used. The research data were collected through the document analysis of the Primary School 4th Grade Social Studies Textbook, which was accepted as a textbook for five years starting from the 2018-2019 academic year with the decision of the Ministry of National Education Board of Education and Discipline No. 78 dated 28 May 2018. In addition, for reliability, interviews were conducted with 6 teachers, 3 women and 3 men, who taught the 4th Grade Social Studies textbook with easily accessible sampling method. The descriptive analysis method of gender roles in 234 images in the book and the texts associated with these images were analyzed. The descriptive analysis process was carried out within the framework of the stages specified by Dawson (2009). A framework was created from the research questions, the conceptual framework of the research, and the dimensions obtained from the literature review, and it was determined under which headings the data would be organized. The data were brought together in meaningful groups. The data arranged according to the created frame were digitized. Accordingly, gender roles are grouped under three headings: "out-of-home roles", "occupational roles", and "domestic roles". As a result, it was seen that the male figure was given more place than the female figure in the visuals in the 4th grade Social Studies textbook. It has been determined that women take part in domestic roles and men play out-of-home roles. In addition, it has been concluded that more occupations are attributed to men than women, women are made more active in domestic work than men, and many domestic work responsibilities are attributed to women. Similarly, it has been observed that there are stereotypes about gender roles between girls and boys.

Keywords: Gender, Gender Roles, Textbook

¹ Corresponding Author, Master Student, seytemst@gmail.com, Sakarya University, Institute of Education Sciences, Turkey

² Professor Doctor, agulerk@gmail.com, Başkent University, Faculty of Education, Turkey

Dōrdūncū Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabının Toplumsal Cinsiyet Açıısından İncelenmesi

řeyma Hatice TEMELLİOĐLU¹ Ayře Gūler KŪÇŪKTURAN²

Atıf:

Temelliođlu, ř. H. Ve Kūçūkturan, A. G. (2022). Dōrdūncū sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabının toplumsal cinsiyet açıısından incelenmesi. *e- Kafkas Eđitim Arařtırmaları Dergisi*, 9, 679-698. doi: 10.30900/kafkasegt.956711

Araştırma Makalesi

Geliř Tarihi: 23.06.2021

Kabul Tarihi: 11.08.2022

Öz

Bu çalıřmanın amacı 4. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabının metin ve gōrsellerinin toplumsal cinsiyet rolleri açıısından incelenmesidir. Bu çalıřmada nitel arařtırma yōntemlerinden durum çalıřması modeli kullanılmıřtır. Arařtırma verileri, Millī Eđitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Bařkanlıđının 28 Mayıs 2018 tarih ve 78 sayılı kararıyla 2018-2019 ođretim yılından itibaren beř yıl sūreyle ders kitabı olarak kabul edilmiř olan İlkokul 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabının dokūman incelemesi yoluyla toplanmıřtır. Ayrıca gūvenirlik için kolay ulařılabilir ۆrnekleme yōntemiyle 4. Sınıf Sosyal bilgiler ders kitabını okutmuř olan 3 kadın, 3 erkek olmak ūzere 6 ۆđretmen ile gōrūřme yapılmıřtır. Kitapta yer alan 234 gōrsel ve bu gōrsellerle iliřkili metinlerdeki toplumsal cinsiyet rolleri betimsel analiz yōntemi analiz edilmiřtir. Betimsel analiz sūreci Dawson (2009) tarafından belirtilen ařamalar çerçevesinde yūrūtūlmūřtūr. Arařtırma sorularından, arařtırmanın kavramsal çerçevesinden, alan yazın taramalarından elde edilen boyutlardan bir çerçeve oluřturulmuř ve verilerin hangi bařlıklar altında dūzenleneceđi belirlenmiřtir. Verilerin anlamlı gruplar halinde bir araya getirilmiřtir. Oluřturulmuř çerçeveye gōre dūzenlenmiř olan veriler sayısallařtırılmıřtır. Buna gōre toplumsal cinsiyet rolleri ‘ev dıřı roller’, ‘meslek rolleri’, ‘ev içi roller’ olmak ūzere 3 bařlık altında toplanmıřtır. Sonuç olarak, 4.sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabındaki gōrsellerde erkek figūrūne, kadın figūrūnden daha fazla yer verildiđi gōrūlmūřtūr. Kadının ev içi rollerde, erkeđin ise ev dıřı rollerde yer aldıđı belirlenmiřtir. Ayrıca erkeđe, kadından daha fazla meslek atfedildiđi, kadının ev içi iřlerde, erkekten daha aktif kılındıđı ve birçok ev içi iř sorumluluđunun kadına yūklendiđi sonucuna ulařılmıřtır. Benzer ūekilde kız ocuk ile erkek ocuk arasında da cinsiyet rollerine yōnelik kalıp yargıların olduđu gōrūlmūřtūr.

Anahtar Sōzcūkler: Cinsiyet, Toplumsal Cinsiyet Roller, Ders Kitabı

¹ Sorumlu Yazar, Yūksek Lisans Őđrencisi, seytemst@gmail.com, Sakarya Ŭniversitesi, Eđitim Bilimleri Enstitūsū, Tūrkiye

² Profesōr Doktor, agulerk@gmail.com, Bařkent Ŭniversitesi, Eđitim Fakūltesi, Tūrkiye

Giriş

İnsanlara doğdukları andan itibaren içinde buldukları toplum tarafından çeşitli roller atfedilmektedir. Bu rollerin başında cinsiyete özgü roller gelmektedir. Böylece bireyler doğdukları cinsiyete özgü rollerine dair algılarını çocukluklarından başlayan bir süreç boyunca çevrelerinin etkisi altında edinmekte ve şekillendirmektedirler.

Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramları birbiriyle iç içe ve birbirinden çok farklı anlamlar taşımaktadır. “Cinsiyet özellikleri” kavramı daha çok fizyolojik, biyolojik ve psikolojik hususlara dikkat çekip doğuştan sahip olunan faktörlere işaret ederken, “cinsiyet rolleri”, cinslere yönelik toplumsal ve kültürel gereklilikleri, nitelermeleri ve kazanımları içermektedir (Ersoy, 2009). Cinsiyete özgü roller, psikolojik ve sosyal olarak kadın veya erkeğin toplumun beklentisi doğrultusunda hazırlanma süreci olup, çocukluk döneminden başlayarak ergenliğe kadar devam etmektedir (Eagly, Wood ve Diekman, 2000). Toplumsal cinsiyet ise, biyolojik cinsiyetten farklı olarak, kadınla erkeğin sosyal ve kültürel açıdan tanımlanmasını, toplumların bu iki cinsi birbirinden ayırt etme biçimini, onlara verdiği toplumsal rolleri anlatmak için kullanılan bir kavramdır (Ecevit ve Karkıner, 2011). Ayrıca toplumsal cinsiyet; doğuştan sahip olunan biyolojik cinsiyetten ayrı olarak toplumlar tarafından belirlenmekte olup, içeriği kültürel, bölgesel ve tarihsel olarak da değişebilen cins kimliği olarak da tanımlanmaktadır (Şanlı, Çelebioğlu ve Vefikuluçay Yılmaz, 2018). Bir başka ifadeyle, toplumsal cinsiyet kadın ya da erkek olmaya toplumun ve kültürün atfettiği anlamlar ve beklentilerle ilgilidir (Topuz ve Erkanlı, 2016). Kadınla erkeğin sosyal ve kültürel açıdan tanımlanmasını, toplumların bu iki cinsi birbirinden ayırt etme biçimini, onlara verdiği toplumsal rolleri anlatmak için kullanılan bir kavramdır (Ecevit ve Karkıner, 2011). Böylece farklı faaliyetlerin erkek ve kadın için uygun olması inancı da cinsiyet rollerine ilişkin kalıp yargıları oluşturmaktadır (Best, Williams, Cloud vd., 1977).

Cinsiyet rolü bireye içinde yaşadığı toplum kurallarına uygun olarak öğretilmekte ve bireyin de bu cinsiyet rolü kalıpları içinde davranması beklenmektedir (Altınova ve Duyan, 2013). (Gümüsoğlu, 2016). Çocukluktan itibaren başta okullarda olmak üzere kız ve erkek rolleri kalıp yargılar çerçevesinde bireye benimsetilir (Dumanlı Kadızade, 2015).

Okulun, toplumsal cinsiyet rollerinin aktarılmasında ve sürdürülmesinde önemli bir işlevi vardır; okullar toplumsal cinsiyet rollerinin aktarıldığı kız ve erkek çocuklara cinsiyet kaynaklı rollerin benimsetildiği yerlerdir. Okullarda cinsiyete özgü roller, davranış kalıpları hem öğretmenler hem de ders kitapları yoluyla sunulur ve kazandırılmaya çalışılır (Çeçen, 2015). Böylece, cinsiyete özgü roller ve davranış kalıpları öğrencinin en çok muhatap olduğu ders kitapları aracılığıyla verilen örtük ya da açık mesajlar ile düşünceye ve davranışa dönüşür (Kırbaçoğlu Kılıç ve Eyüp, 2011). Bu nedenle toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması kadınların, erkeklerin, kız ve erkek çocuklarının hakları, kaynaklar ve fırsatlardan tam ve eşit biçimde yararlanması, hayata dair sorumlulukları eşit bölüşmeleri, öncelik, ihtiyaç ve beklentilerinin eşit derecede dikkate alınmasında kitaplar çok önemlidir.

Ders kitaplarının halen en temel pedagojik araç olduğunu belirten Güvenli ve Uğur Tanrıöver (2009; akt: Kitiş Çınar, 2013), çocuğun çok erken yaşlarda tanıştığı ders kitaplarının uzmanlarca hazırlanması ve devlet kurumlarınca onaylanması nedeni ile çocukların, velilerin ve öğretmenlerin gözünde simgesel bir doğruluğa ve meşruluğa sahip olduğunun altını çizerek, bütün bu nedenlere bağlı olarak ders kitaplarının bütün eğitim politikalarının ve projelerinin merkezinde yer aldığını belirtir ve yine aynı nedenlerle eğitimde cinsiyete dayalı ayrımcılıkla mücadele alanları içinde önemli bir yer tuttuğunu savunurlar. Ancak bütün bu mücadele alanı içinde yer almasına karşın ders kitaplarında toplumsal cinsiyete özgü kalıp yargıların yer aldığına yönelik kaygılar bulunmaktadır.

Buna göre Sosyoloji ve Eğitim Çalışmaları Merkezi (SEÇBİR) 2012, Türkiye’de toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının öğrenildiği kaynaklardan birinin ders kitapları olduğunu belirterek, bir grubun tümü hakkında kesin hükümler içeren kalıp yargıların, grubun çeşitliliğinin üzerini örttüğünü, bu açıdan da o gruba yönelen ayrımcılığın temelini oluşturduğunu ifade etmiştir. Kadınları hep ev içi

rollerde gösteren ders kitaplarının, kadınlar hakkında kalıp yargıya neden olduğunu, bu kalıp yargının da toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılığın temelini oluşturduğunu vurgulamıştır. Bu nedenle aslında farklı özelliklere sahip olsalar da kadınların sadece kadın oldukları için belirli meslekleri yapma konusunda engellerle karşılaşabileceklerini belirtmiştir.

Bu nedenle ders kitabı içeriklerinin büyük bir titizlikle hazırlanması, cinsiyet rollerinde kısıtlamalara ve basmakalıp ifadelerle, kalıp yargılara yer verilmemesi gerekmektedir. Ders kitaplarının içeriklerinin çocukların zihinlerindeki cinsiyet rollerine yönelik algılarını şekillendirme gücüne sahip olması araştırmacıları ders kitaplarını toplumsal cinsiyet kalıpları açısından incelemeye yönlendirmiştir.

Bu bağlamda Türkçe ders kitaplarındaki elli metin ve bunlara ait görsellerde kadın ile erkeğin bir arada sosyal hayatta öne çıkmaya başladığı; ancak erkeğe fazla oranda yer verilmekle birlikte daha olumlu bir rolde sunulduğu (Çeçen, 2015); benzer şekilde 6. sınıf 2 farklı Türkçe ders kitabında kullanılan metin ve görsellerde kadın ve erkeklere sunulan toplumsal cinsiyet rollerinin, geleneksel anlayışın etkisinde kaldığı ve erkeklerin kadınlardan daha fazla yer aldığı, meslek rollerinde erkeklerin kadınlara oranla daha farklı ve çeşitli meslek grupları içerisinde sunulduğu belirlenmiştir. Kadınların aile içinde ev işleriyle ilgili rollerde daha fazla temsil edildiği, erkeğin ise evin dışında ve evin geçimini sağlayan aile bireyi olarak sunulduğu görülmüştür. Ayrıca kişilikle ilgili özelliklerde kadınlar zayıf ve pasif, erkeklerin ise güçlü ve zeki bireyler olarak gösterildiği görülmüştür (Kılıç ve Eyüp, 2011).

Yurt dışında yapılan çalışmalarda da benzer sonuçlara ulaşıldığı görülmektedir. Hong Kong'da 1980-2008 yıllarında kullanılan 10 kitapta kalıplaşmış bir imajla kadınların erkeklerden daha zayıf gösterildiği, sosyal alanlardan ziyade ev içinde bulunduğu, hatta son ders kitaplarında bile kadınların görsel olarak yetersiz temsil edilmesinin hâlâ yaygın olduğu tespit edilmiştir (Lee ve Collins, 2008). Holmqvist, ve Gjörup' de (2007), 1970'lerde yayınlanan altı İngilizce ders kitabında kadın kahramanların sayısında bir dengesizlik olduğunu, erkek yazarların aşırı temsil edildiğini ve kadın karakterlerin onlar için klişeleşmiş mesleklerde çalıştığı sonucuna ulaşmıştır.

Diğer taraftan ders kitaplarında toplumsal cinsiyet rollerine yönelik algılarda, dönemsel bir farklılık olup olmadığı ile ilgili çalışmalar da bulunmaktadır. Gümüsoğlu'nun (2016), 1928-1994 arasındaki ders kitaplarını incelediği çalışmasında Cumhuriyet'in ilk yıllarında, kadın ve erkeğin dayanışma içinde olduğu, toplumda ve aile içinde dayanışmayı güçlendirmeyi hedef alan örnekler bulunduğu, sonraki dönemlerde erkekler lehine farklılıklar çıktığı görülmüştür. Ancak Güneş (2008), 1990'dan 2006 yıllarına doğru iktidar değişiminin, cinsiyet ayrımcılığında ders kitaplarına yansıyan herhangi bir değişime yol açıp açmadığını belirlemek amacıyla ilköğretim ders kitaplarını cinsiyet ayrımcılığı yönünden incelenmiş ve cinsiyetçi tutumun azalma eğilimi gösterdiği sonucuna ulaşmıştır. Bütün bu çalışmalar göz önünde bulundurulduğunda Türkiye'de ve yurtdışındaki ders kitaplarında toplumsal cinsiyete yönelik şekillenmiş davranış kalıplarının olduğu görülmektedir. Toplumsal cinsiyet rollerinin çocuklara sunulma biçimi, onların toplumsal cinsiyet düşüncelerini benzer şekilde oluşturur ve zaman içinde toplumsal cinsiyetle ilgili pek çok kalıp yargılara dönüşür.

Sosyal bilgiler dersi ilköğretim kademesinde toplumsal değerlerin aktarılması açısından en önemli derslerden biridir. Aynı zamanda bireylerin toplumdaki yerlerinin ve haklarının ifade edildiği, toplum kurallarını içeren kapsamlı bir derstir. Bu açıdan sosyal bilgiler dersi toplumsal cinsiyet rollerinin aktarılması ve çocuklarda cinsiyet rollerine dair bakış açılarının şekillendirilmesinde büyük önem taşımaktadır. "Toplumsal Cinsiyet Rollerini" kadının ve erkeğin sosyal olarak belirlenmiş kişilik özelliklerini, görev ve sorumluluklarını ifade etmekte, toplumun kadın ve erkeği nasıl gördüğü, nasıl algıladığı, nasıl düşündüğü ve nasıl davranmasını beklediği ile ilgili değerleri ve yargıları ifade etmektedir (Dökmen, 2004; Lindsey, 1990). Dördüncü sınıf sosyal Bilgiler Dersi, "Birey ve Toplum; Kültür ve Miras; İnsanlar, Yerler ve Çevreler; Bilim, Teknoloji ve Toplum; Üretim, Dağıtım ve Tüketim; Etkin Vatandaşlık; Küresel Bağlantılar" ünitelerini içermesi toplumsal cinsiyet rollerinin aktarılması açısından araştırma konusu kapsamında özel bir öneme sahiptir.

Bu bağlamda bu çalışma tüm okullarda tek bir kitabın okutulması nedeniyle kitapta kullanılan metinlerin ve görsellerin, toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin kalıp yargılarını içerip içermediğinin belirlenmesi ve değerlendirilmesi açısından önemlidir. Bu çalışmanın amacı, ilköğretim 4. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında yer alan metin ve görsellerde toplumsal cinsiyete yönelik rollerin neler olduğunu belirlemek ve kadın ve erkeğe yönelik fark olup olmadığını ortaya koymaktır. Bu bağlamda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

- Meslekler arasında cinsiyete yönelik farklılıklar var mıdır?
- Aile içi rollerde cinsiyete yönelik farklılıklar var mıdır?

Ders kitabını okutmuş olan öğretmenler; kitabı, toplumsal cinsiyet kalıp yargıları açısından nasıl değerlendirmektedir?

Yöntem

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması modeli kullanılmıştır. Durum çalışması, sınırlı bir sistemin derinlemesine betimlenmesi ve incelenmesi için, gözlemler, görüşmeler, görsel-ışitseller, dokümanlar gibi çoklu veri toplama araçları kullanılarak sistematik olarak incelendiği nitel araştırma yaklaşımıdır (Chmiliar, 2010; Merriam, 2013; Creswell, 2007). Bu çalışmada ilkököl 4. Sınıflarda tek kitap olarak okutulan 4. Sınıf Sosyal bilgiler ders kitabında toplumsal cinsiyet kalıp yargılarına ilişkin durumun belirlenmesi adına doküman analizi ve bu kitabı okutmuş olan öğretmenlerle görüşme veri toplama teknikleri kullanılmıştır. Doküman analizi, özellikle nitel durum çalışmaları için geçerli olup, tek bir fenomen, olay, organizasyon veya programın zengin tanımlarını üreten yoğun çalışmalardır (Stake, 1995; Yin, 1994). Her türden belge, araştırmacının anlamı ortaya çıkarmasına, anlayışı geliştirmesine ve araştırma problemi ile ilgili içgörülerini keşfetmesine yardımcı olabilir (Merriam, 1988).

Döküman ve Çalışma Grubu

Bu çalışmada araştırma konusu gereği ilkököl 4. Sınıf üniteleri cinsiyet kavramını kapsayacak nitelikte olması nedeniyle, araştırmanın örnekleminin belirlenmesinde nitel araştırmalarda kullanılan amaçsal ölçüt örnekleme kullanılmıştır. Amaçsal ölçüt örneklemede, çalışmaya dahil edilecek birim veya birimler araştırmacının bilgi, deneyim ve gözlemleri doğrultusunda araştırmanın amacına göre belirlenir (Creswell, 2013). Bu nedenle Türkiye’de okutulması önerilen tek kitap olması nedeniyle bu ders kitabı ve bu ders kitabını kullanan öğretmenler araştırmanın veri kaynağı olarak seçilmiştir. Çalışma grubunu ders kitabını okutmuş olan öğretmenlerin oluşturması bağlamında üniversitenin etik kurulundan gerekli onay belgesi alınmıştır.

Döküman

Çalışmanın dökümanını Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 28 Mayıs 2018 tarih ve 78 sayılı kararıyla belirlenen ve 2018-2019 öğretim yılından itibaren beş yıl süreyle tüm Türkiye’de ders kitabı olarak okutulması tavsiye edilen ve tek kitap olan “İlkokul 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı” oluşturmaktadır.

İncelenen İlkokul 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı (SBDK) Sami Tüysüz tarafından yazılmış olup toplam 208 sayfadan oluşmaktadır. Kitapta, bireysel ya da grup olarak insan figürü içeren 135 sayfada toplam 234 adet fotoğraf ya/ya da çizim kullanılmıştır.

Kitabın içeriği, bir kız ve erkek çocuğun anlatıcı olarak konular hakkında bilgi verdiği, açıklamalarda bulunduğu, öğrencilerle iletişim halinde olduğu şekilde kurgulanmıştır. Öğrencilere kazandırılması gereken kazanımlar Birey ve Toplum; Kültür ve Miras; İnsanlar, Yerler ve Çevreler; Bilim, Teknoloji ve Toplum; Üretim, Dağıtım ve Tüketim; Etkin Vatandaşlık; Küresel Bağlantılar olmak üzere toplam 7 ünite üzerinden gerçekleştirilmektedir.

Öğretmenlerin Demografik Özellikleri

Çalışma grubunu 3 kadın 3 erkek olmak üzere toplam 6 öğretmenden oluşmaktadır. Öğretmenler Farklı Üniversitelerinin (Hacettepe 1; Artvin Çoruh 2; Uludağ 1; Çanakkale 18 Mart 2) Eğitim Fakültelerinin Sınıf öğretmenliği programından mezun olmuş ve farklı illerde (Sakarya 2; Ankara 1; Hakkari 1; Rize 1; Muş 1) görev yapmaktadırlar. Mesleki kıdemleri 3 ile 16 yıl arasında değişmekte olup atandıkları yıldan itibaren 1 kez bu kitabın kullanıldığı 4. Sınıfı okutmuşlardır.

Verilerin Toplanması ve Düzenlenmesi

Doküman Analizi

Araştırmada incelenen ilkokul 4. sınıf SBDK'nın basılı haline ulaşılmış ve veriler bu kaynak üzerinden elde edilmiştir. Ders kitabından veri toplama tekniği olarak doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Doküman analizi, yazılı belgelerin içeriğini titizlikle ve sistematik olarak analiz etmek için kullanılan bir nitel araştırma yöntemidir (Kıral, 2020; Wach, 2013). Araştırmanın konusu olan ders kitabının görselleri ve metinleri baştan sona olan bir sırayla dikkatlice incelenerek kadın ile erkek figürünün ne sıklıkta kullanıldığı, kullanılan bu figürlere hangi rollerin atfedildiğine dikkat edilmiştir. Verilerin toplanması aşamasında kitapta yer alan kadın ve erkek cinsiyetine yönelik gösterilme sıklığı ile kadın ve erkeğe atfedilen cinsiyet rolleri kodlanarak iki ayrı form halinde kaydedilmiştir.

Görüşme Formu

Araştırmada görüşlerinden faydalanılan öğretmenlerle telefon ve bilgisayar aracılığıyla iletişime geçilmiş, araştırmanın amacı açıklanmıştır. Araştırmacılar tarafından hazırlanan “öğretmen görüşme formu” Sosyal Bilgiler Öğretimi dersini veren 2 öğretim üyesinden uzman görüşüne sunulmuş ve öneriler doğrultusunda son şekli forma son şekli verilmiştir.

Araştırmaya konu olan ders kitabını okutan 6 öğretmene;

- İlkokul 4. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında toplumsal cinsiyet kalıp yargıları olduğunu düşünüyor musunuz? Neden?
- Toplumsal Cinsiyet Kalıp Yargılarının önüne geçmek için kitaplarda ne tür düzenlemeler yapılmalıdır?
- Toplumsal Cinsiyet Kalıp Yargıları hangi temalarla aktarılmaktadır? Bunun için ne yapılmalıdır? soruları sorulmuştur.

Verilerin Analizi

Araştırmaya konu olan ders kitabından kodlanarak elde edilen veriler nitel araştırma yöntemlerinden betimsel analiz yöntemiyle değerlendirilmiştir. Miles ve Huberman'a (1994) göre betimsel analiz, genellikle nitel veri seti üzerinde detaylı ayrıştırma gerektirmeyen verilerin işlenmesinde, farklı niteliklerinin tasvir edilmesinde, genel özelliklerin tanımlanması gibi durumlarda kullanılır. Betimsel analiz süreci Dawson (2009) tarafından belirtilen aşamalar çerçevesinde yürütülmüştür. Buna göre araştırma sorularından, araştırmanın kavramsal çerçevesinden, alan yazın taramalarından elde edilen boyutlardan bir çerçeve oluşturulmuş ve verilerin hangi başlıklar altında düzenleneceği belirlenmiştir. Verilerin anlamlı gruplar halinde bir araya getirilmiştir. Oluşturulmuş çerçeveye göre düzenlenmiş olan veriler sayısallaştırılmıştır.

Bu bağlamda veriler, ders kitabının bütün görsel ve metinleri incelenerek, yer verilen bireylerin sunuluş biçimlerine göre (Kızına çeyiz hazırlayan anne; Taşınma sürecini yöneten baba; Evdeki çiçekleri sulayan erkek çocuk; Resim yapan kız çocuk...gibi) belirlenerek listelenmiştir. Benzer özellikte olanlar Vatandaş'ın (2007) “Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerinin Algılanışı” çalışmasından yola çıkılarak bir araya getirilmiş ve toplumsal cinsiyet kalıp yargıları “ev dışı roller”, “meslek rolleri”, “ev içi roller” olmak üzere 3 başlık altında analiz edilmiştir.

Verilerin analizinin geçerliği ve güvenilirliği

Çalışmanın analiz bölümünde elde edilen her başlık altındaki ögeler, bağımsız olarak iki araştırmacı tarafından kodlanmıştır. Kodların güvenilirliğini belirlemek için Cohen'in Kappa Katsayısı kullanılmıştır. Uyum yüzdesi, Miles ve Huberman'ın (1994) "Güvenilirlik = (Uyum sayısı / (Uyum sayısı + Uyuşmazlık sayısı) x100 formülü kullanılarak hesaplanır. Bu çalışmada, Cohen'in Kappa Katsayısı .95 olarak bulunmuştur. Kassarjian (1977), katılımcılar arasındaki anlaşma yüzdesinin 85'in üzerinde olması gerektiğini öne sürmektedir. Elde edilen Cohen'in Kappa Katsayısı, güvenilir olduğunu göstermektedir.

Nitel araştırmalarda birden fazla (en az iki) kanıt kaynağından yararlanılması beklenir. Bir olgunun kapsamlı olarak incelenebilmesi, yanlış algılamayı ve sonuçların geçersizliğini en aza indirmek ve araştırmanın geçerliğini sağlamak amacıyla çoklu yöntem ya da veri kaynaklarının kullanılması beklenir (Stake, 1995; Patton, 1999). Belgelerin yanı sıra görüşmeler, katılımcı veya katılımcı olmayan gözlemler yoluyla yakınsama ve doğrulama yapmak gerekir (Yin, 1994). Farklı yöntemlerle toplanan bilgiler, veri setleri bulguları doğrulayabilir ve böylece güvenilirlik artar (Eisner, 1991).

Bu nedenle bu çalışmanın geçerliğini sağlamak, üzerinde çalışılan durumu tam anlamıyla ortaya koyabilmek için alan yazın detaylı olarak taranmış, ilgili araştırmalar incelenmiş, sonuçların birbirleriyle tutarlı olup olmadığına bakılmıştır. Diğer taraftan, görsellerin metinlerde geçen ifadelerle örtüşüp örtüşmediğine bakılmış bir sosyal bilgiler öğretimi öğretim elemanının teyit etmesi sağlanmıştır. Shenton (2004), nitel çalışmanın niteliğinin artırılabilmesi için bulguların gerçeklikle ne düzeyde uyumlu olduğunun sağlanması gerektiğini belirtmektedir. Bulguların inandırıcılığı, incelenecek olan SBDK'nın ünitelerinin araştırma konusu olan durumu ortaya koyacak görseller, metinlerde kullanılan ifadeler ve ders kitabını okutan öğretmenlerin yanıtları ile sağlanmıştır. Öğretmenlerin yanıtları araştırmacı tarafından çözümlenmiş ve ifadeler öğretmenlerin kullandığı şekilde ÖE. 1 (Öğretmen erkek 1) , ÖK. 1 , (Öğretmen Kadın 1) ... olarak bulguları desteklemek amacıyla alıntılar olarak verilmiştir.

Etik kurul izin belgesi

Tüm veriler etik kurallar çerçevesinde toplanmış ve çalışma için Sakarya Üniversitesi Etik Kurulu'ndan 04.06.2021 tarihli, E-61923333-050.99-33929 sayılı belgeyle etik kurul onayı alınmıştır.

Bulgular

Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Cinsiyete Ait Bulgular

Kitap içeriğinde kadın ve erkek figürlere, görsellerde ve metinlerde yer verilmiş. Cinsiyete ait gösterimler bu unsurlar üzerinden gerçekleştirilmiştir.

Bu çalışmada incelenen 4.sınıf SBDK'nın görsellerindeki cinsiyet dağılımı Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1.

Görsellerde Yer Alan Bireylerin Cinsiyete Göre Dağılımı

	f	%
Kadın	83	14.9
Erkek	147	26.4
Kız çocuk	160	28.7
Erkek Çocuk	165	30
Toplam	555	100

Tablo 1 incelendiğinde ilkokul 4.sınıf SBDK'nın görsellerinde gösterim sıklığı, erkek için 147 (%26.4), kadın için 83 (%14.9), erkek çocuk için 165 (%30), kız çocuk için 160 (28.7) olduğu görülmektedir. Erkek gösteriminin %11.5 oranı farkla kadından ve erkek çocuk gösteriminin %1.3 farkla kız çocuktan daha fazla olduğu görülmektedir.

Çalışmada incelenen 4.sınıf SBDK'nın metinlerindeki cinsiyet dağılımı Tablo 2'de verilmiştir. Tablo 2.

Metinlerde Yer Alan Bireylerin Cinsiyete Göre Dağılımı

	f	%
Kadın	32	22.9
Erkek	49	35
Kız çocuk	20	14.2
Erkek Çocuk	39	27.9
Toplam	140	100

Tablo 2 incelendiğinde kitapta yer alan metinlerde de kadın ve erkek cinsiyetine yönelik kullanılan ifadelerde, erkek cinsiyeti lehine farklılık olduğu görülmektedir. Buna göre görsel ve metinlerde kadın cinsiyeti 32 (%26.6), erkek cinsiyeti 49 (%40.8) kez yer almıştır. Aynı şekilde erkek çocuğa 39 (%27.9), kız çocuğa ise 20 (%14.2) kez yer verildiği görülmektedir.

Tablo 1 ve Tablo 2'deki bu durum öğretmen görüşlerinde de kendini göstermektedir.

“Metinlerde sıkça kadının geri planda kaldığı, erkeklerin daha üstün gösterildiği ve aile hayatının, yaşamın erkeğin isteği üzerine şekillendiği görülüyor.” (ÖK.2)

“Duygusal kelimesini yine bir kız çocuğunun ağzından duyuyorum”, “..... tüm metinlerde erkeğin okuduğu yükseldiği, mesleğini istediği yerde yaptığı, istediği yere taşıdığı, kadınların ise lise bitiminde hemen evlendiği, eşine göre yer değiştirdiği, aileyi erkeğin ortaya çıkardığı görüşler vardır.” (ÖK.3).

Duygusal ifadeyi kitabın anlatıcısı rolünü üstlenmiş olan kız çocuğunun sayfa 25'te kendisinden bahsettiği “*Örneğin ben çok duygusal biriyim.*” Cümlesinde geçmektedir.

Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Yer Alan Mesleklerde Cinsiyete Ait Bulgular

SBDK da yer alan ünitelerde 24 farklı alana yönelik meslek, kadın ve erkek meslek mensubunun yer aldığı görsellerle gösterilmiştir. Bu mesleklerin cinsiyete yönelik gösterilme sıklığı aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 3.

Dördüncü Sınıf SBDK'da yer alan Mesleklerin Cinsiyete Göre Gösterilme Sıklığı

Meslek	Kadın f	Erkek f	Toplam f
Mucit	-	15	15
Asker	-	10	10
Devlet İnsanı/Yönetici	-	8	8
Ressam	-	8	8
Sporcu	-	7	7
Şair	3	2	5
Balıkçı	-	4	4
Konfeksiyon İşçisi	4	-	4
Öğretmen	2	2	4
Sanayi işçisi	-	3	3

Tablo 3 devamı

Meslek	Kadın f	Erkek f	Toplam f
Sağlık Çalışanı	2	1	3
Yardım Kuruluşu Çalışanı	1	2	2
Marangoz	-	2	1
Bankacı	1	-	1
Çiftçi	1	1	1
Esnaf	-	1	1
Gazeteci	-	1	1
Haritacı	-	1	1
Kasiyer	1	-	1
Müdür (Eğitim)	-	1	1
Mühendis	-	1	1
Posta Memuru	-	1	1
Ticaret insanı	-	1	1
Turist rehberi	-	1	1
Toplam	15 (%17.1)	73 (%82.9)	88 (%100)

Tablo 3’de, SBDK’da kullanılan görsel ve metinlerde cinsiyete göre atfedilen meslekler görülmektedir. Kitapta 24 farklı meslek mensubu yer almaktadır. Kadın, için öğretmen, bankacı, sağlık çalışanı, çiftçi, kasiyer, konfeksiyon işçisi, şair, yardım kuruluşu çalışanı olarak 8 çeşit meslek, erkek için ise esnaf, haritacı, öğretmen, asker, gazeteci, mucit, marangoz, balıkçı, mühendis, devlet insanı/yönetici, sporcu, şair, müdür(egitim), ressam, sağlık çalışanı, ticaret insan, yardım kuruluşu çalışanı, sanayi işçisi, turist rehberi, posta memuru, çiftçi olarak 21 çeşit meslek rolüyle yer aldığı görülmektedir. Bu durum erkeklere kadınlardan daha fazla farklı meslekte çalışmanın uygun görüldüğünü göstermektedir. SBDK’da yer alan görsel ve metinlerde, kadın en çok “konfeksiyon işçisi” (4), erkeklerin ise, en çok “mucit” (15) olarak yer aldığı, hiç kadın mucide yer verilmediği görülmektedir.

“Meslekler konusunda ilgilerine göre yine kalıp yargıları var, kadınların daha çok resim, satranç, keman gibi konularda ilgi yöneltirken, erkeklerin otomobil tasarımı, araba çizimi, yüzme, fotoğraf gibi konularda belirli kalıplara göre ilgileri belirtilmiştir. Ressamlara örnek verilirken hiçbir kadın ressama örnek verilmemiştir. Yine bir cümlede kız çocuklarının müzik dinlemek, ip atlamak, yemek yapmak, yeni yemekler keşfetmek ilgisi olarak gösterilmiştir.” (ÖK.3)

Öğretmenin ÖK3’ün bu görüşünde bahsettiği mesleklere değinilen “Nelerden hoşlanıyorum? Neleri yapabilirim?” konusunda kız ve erkek öğrenci görselleri ile verilmiş olan; *“Merhaba, ben Ayça. Satranç oynamayı çok seviyorum.”* (ss.19), *“Merhaba, benim adım Emre. İlgi alanım otomobil tasarımı.”* (ss.19), *“Merhaba, benim adım Emre. İlgi alanım otomobil tasarımı.”* (ss.20), *“Benim adım Ceyhan. Yüzmeye ilgi duyuyorum.”* (ss.20), *“Ben Zehra. Keman çalmayı çok seviyorum.”* (ss.20), *“Ben April Deniz. 13 yaşındayım. 5 yaşından beri resim yapıyorum.”* (ss.21) ifadeleri yer almaktadır.

Yine aynı konunun devamında SBDK’da resim sanatıyla ilgilenen bir kız çocuğu ile gerçekleştirilmiş olan röportaja yer verilmiştir. Sayfa 22’de röportajın *“Hangi ressamı seviyorsun?”* sorusu *“Picasso, Dali, Miro, Bedri Rahmi Eyüboğlu, Adnan Turani, Botero, Selçuk Demirel, Piet Pedersen (Piyet Pedersen) ilk aklıma gelenler.”* cevabı ile birlikte yer almıştır. Bu röportajın hemen peşinden erkek bir tasarımcının kendisini tanıttığı bir bölüm oluşturulmuştur. *“Onlardan biri de İspanyol ürün tasarımcısı Carlos Tiscar’dır (Karlos Tiskar). Şimdi, Carlos’a kulak verelim ve başarı öyküsünü kendisinden dinleyelim.”* (ss 23).

Öğretmenlerle yapılan görüşmelerde, benzer şekilde bir öğretmenin yanıtı ders kitabında mesleklerin cinsiyete yönelik kalıpları barındırdığının öğrenciler tarafından da farkına varıldığını göstermektedir.

“İyi ki Var” ünitesinde kadın bilim insanlarına yer verilmemiş olması öğrencilerin de dikkatini çekti. Meslek grupları hakkında konuşurken öğrencilerin “Bu mesleği sadece erkekler yapmaz ki!” dediği meslek grupları oldu. (ÖK.2)

Öğretmen ÖK2'nin “kadın bilim insanlarına yer verilmediğini” belirttiği ifadesi SBDK'da icatlardan ve icatların mucitlerinden bahsedildiği sayfa 104-110 aralığıyla ilişkilidir.

Ancak 3 öğretmen, SBDK'da kullanılan görsel ve metinlerde cinsiyete yönelik kalıp yargılarının olmadığı yönünde görüş bildirmiştir. Bunlar;

“Verilen örnekler ve anlatılan içerik eşitlikçi bir anlayışa hitap eder. Millî Mücadelenin kadın kahramanları ve Örnek kadın girişimcilere kitapta yer verilmiştir.” (ÖE.1),

“Bunun dışında sosyal bilgiler dersinin getirisi olarak dersin yapısının cinsiyet ayrımcılığına veya kalıp cinsiyet yargılarına müsaade etmemesi lazım ki nitekim öyle olduğunu düşünüyorum.” (ÖE.2),

“Tek bir cinsiyete yüklenmiş herhangi bir kalıp yok. Aksine işler iki cinsiyete de aktarılmıştır. Örneğin tarlada çalışan kadınlar ve erkekler, milli mücadelede kadınlar ve erkekler ya da ev işlerini yapan kadınlar ve erkekler birlikte anlatılmıştır.” (ÖK.1) şeklindedir.

Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Yer Alan Ev İçi ve Dışı Rollere Ait Bulgular

SBDK da yer alan ünitelerde aile bireylerinin rollerine ilişkin, ev içinde ve dışında çok sayıda görev ve sorumluluklara yer verilmiştir. Bu görev ve sorumlulukları belirten görseller ve metinlerin birbirleri ile ilişkili olması nedeniyle birlikte değerlendirilmiştir.

Tablo 4.

Dördüncü Sınıf SBDK'da Aile Bireylerinin Ev İçi Rollerde Gösterilme Sıklığı

Cinsiyet	Ev içi rol dağılımı	
	f	%
Kadın	16	59.3
Erkek	9	33.3
Kız çocuk	7	25.9
Erkek çocuk	5	18.5
Toplam	27	100

Tablo 4' de ev içi rolleri tanımlayan görsellerde yer alan kadın, erkek, kız ve erkek çocuğun kullanılma sıklığı görülmektedir. Buna göre tanımlanmış toplam 27 ev içi görev ve sorumluluk içinde kadının rolüne ilişkin 16 farklı görev ve sorumluluğu varken, erkeğin 9, kız çocuğun 7 ve erkek çocuğunun ise 5 farklı görev ve sorumluluğunun bulunduğu görülmektedir. Bu durum kitapta yer alan görsellerde kadının ev içinde %59.3 oranla en çok görev üstlendiğini göstermektedir. Benzer şekilde kız çocuk (%25.9) ve erkek çocuk (%18.5) arasındaki görev ve sorumluluk açısından da %7.4 oranda bir fark olduğu görülmektedir.

SBDK da kullanılan görsel ve bu görsellerle ilişkili metinlerde yer alan aile bireylerinin cinsiyetlerine rollerine ilişkin ev içi görev ve sorumluluklar aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 5.

Dördüncü Sınıf SBDK'da yer alan Ev İçi Görev ve Sorumlulukların Cinsiyete Göre Dağılımı

Ev İçi Roller	Kadın	Erkek	Kız Çocuk	Erkek Çocuk	Toplam
	f	f	f	f	f
Sofra kurmak	1	1	1	-	3
Yemek yapmak	1	-	-	-	1
Temizlik yapmak	1	-	-	-	1
Çocuğunu okula hazırlamak	1	-	-	-	1

Tablo 5 devamı

Ev İçi Roller	Kadın	Erkek	Kız Çocuk	Erkek Çocuk	Toplam	
	f	f	f	f	f	
Misafire servis yapmak	1	-	-	-	1	
Çocuğuna aile bütçesi eğitimi vermek	-	1	-	-	1	
Çamaşır yıkamak	1	-	-	-	1	
Torunuyla ilgilenmek	2	1	-	-	3	
Eşine kahve yapmak	1	-	-	-	1	
Kahve çekmek	-	1	-	-	1	
Çocuğuna alışveriş eğitimi vermek	1	-	-	-	1	
Kendine çeyiz hazırlamak	-	-	1	-	1	
Kızına çeyiz hazırlamak	1	-	-	-	1	
Televizyon izlemek	-	-	1	1	2	
Saç kurutmak	1	-	-	-	1	
Bulaşık yıkamak	-	-	-	1	1	
Evdeki çiçekleri sulamak	-	-	-	1	1	
Dolap düzenlemek	-	-	1	-	1	
Alışveriş eğitimi almak	-	-	-	1	1	
Aile bütçesi hesaplamayı öğrenmek	-	-	1	-	1	
Kardeşiyle ilgilenmek	-	-	1	-	1	
Yufka açmak	1	-	-	-	1	
Haber izlemek	1	1	-	-	2	
Çocuğunun sorularını yanıtlamak	-	1	-	-	1	
Aile ile bayramlaşmak	2	2	1	1	6	
Taşınma sürecini yönetmek	1	1	-	-	2	
Ev kurallarını belirlemek	1	1	-	-	2	
Toplam	f					
	%	45	25	17.5	12.5	100

Tablo 5’te aile üyelerinin ev içinde toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin gerçekleştirdikleri görevler ve sorumlulukların gösterilme sıklığı yer almaktadır. Bu görev ve sorumluluklar görsel ve metinlerde genellikle bir iki kez yer almakla birlikte kadına, erkeğe, kız ve erkek çocuğa atfedilenlerin sayısal farklılıkları dikkati çekmektedir. Buna göre kadının 18 (%45), erkeğin 10 (%25), kız çocuğun 7 (%17.5), erkek çocuğun 5 (%12.5) kez ev içi görev ve görüntüleyen görsel ve metinlerde yer aldığı görülmektedir. “Sofra kurma” görevi kadın, erkek ve kız çocuk tarafından gerçekleştirilirken, “aile üyeleri ile bayramlaşmak” bütün aile bireyleri tarafından gerçekleştirilen bir eylem iken “haber izlemek” ve “TV seyretmek” anne baba babalar tarafından gerçekleştirilen bir eylem olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu durum öğretmen yanıtlarında da yer almakta ve öğrenciler tarafından fark edilmekte ve sorgulanmaktadır.

“Genelinde olmasa bile özellikle 3 ünite de toplumsal cinsiyet kalıp yargıları bulunuyor. Çocukların bile fark ettiği kısımlar olduğunu söylemek isterim. Öğretmenim “Niye sürekli kadınlar hep evlenmiş?”, “Kadınlar neden hep hizmet etmiş?”. Çocuklar henüz 9-10 yaşlarında olmasına rağmen bu sorularla karşılaştım. Birey ve Toplum, Kültür ve Miras, Etkin Vatandaşlık öğrenme alanlarında bulunan hikâyeler, kullanılan görseller bariz bir şekilde eşitsizlik ve cinsiyet kalıp yargılarıyla dolu olduğunu görüyorum.” (ÖE.3)

Öğretmenin bu görüşleri 34-35-36-37-38-39-100 sayfalarında yer verilmiş olan belirttiği ünitelerdeki bilgilere dayanmaktadır.

“En çok ilgi çeken ise tüm metinlerde erkeğin okuduğu yükseldiği, mesleğini istediği yerde yaptığı, istediği yere taşıdığı, kadınların ise lise bitiminde hemen evlendiği, eşine göre yer değiştirdiği, aileyi erkeğin ortaya çıkardığı görüşler vardır. Kadının erkeğe hizmet ettiği yerler fazladır.” (ÖK.3)

Benzer durum ev dışı görev ve sorumlulukların yer aldığı görsel ve metinlerde de görülmektedir. İlkokul 4. Sınıf SBDK’da yer alan ev dışı görev ve sorumlulukların cinsiyete göre dağılımı Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6.
Dördüncü Sınıf SBDK’da aile bireylerinin ev dışı rollerde gösterilme sıklığı

Cinsiyet	Ev dışı görev dağılımı	
	f	%
Kadın	6	20
Erkek	9	30
Kız çocuk	15	50
Erkek çocuk	14	47.7
Toplam	30	97.7

Tablo 6 incelendiğinde, kitapta yer alan toplam 30 ev dışında gerçekleşen görev ve sorumluluğun görüntülediği görsel ve metinlerde, kadına 6 (%20), erkeğe 9 (%30), kız çocuğa 15(%50) ve erkek çocuğa 14 (%47) farklı ev dışı rol atfedildiği görülmektedir. Bu oranlar bağlamında ev dışı rollerde erkeğe %10 oranlık farkla, kadına çok daha fazla ev dışında görev ve sorumluluk verildiği görülmektedir.

SBDK da kullanılan görsel ve metinlerde yer alan bu görev ve sorumluluklar ile aile bireylerinin cinsiyetlerine göre gösterilme sıklığı Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7.
Ev Dışı Rollerin Cinsiyete Göre Gösterilme Sıklığı

Ev Dışı Roller	Kadın		Erkek		Kız Çocuk		Erkek Çocuk	
	f	%	f	%	f	%	f	%
Meslek sahibi olmak	15	17.1	73	82.9	-	-	-	-
İş yerine gitmek	1		1		-	-	-	-
Tiyatro yapmak	-		-		1		-	
Satranç oynamak	-		-		1		6	
Otomobil çizimi yapmak	-		-		-		1	
Fotoğraf çekmek	-		1		1		1	
Yüzmek	-		-		-		1	
Araştırma yapmak	-		-		1		1	
Ödül almak	-		-		3		-	
Okulda seçiminde oy kullanmak	-		-		-		3	
Okul seçiminde görev almak	-		-		1		-	
Karate yapmak	-		-		-		2	
Kitap okumak	-		-		2		6	
Keman çalmak	-		-		1		-	
Resim yapmak	-		-		1		-	
Halı dokumak	1		-		-		-	
İp eğirmek	-		1		-		-	
Ödev yapmak	-		-		2		2	
Savaşta yardımcı olmak	2		9		-		-	
Savaşta görev almak	-		10		-		-	
Sanayide çalışmak	-		-		-		1	
Öğrenci olmak	-		-		14	32.5	29	67.5
Sokakta oynamak	-		-		4		26	
Seyahat etmek	-		1		-		-	
Geziye katılmak	-		-		2		3	
Alışveriş yapmak	1		1		-		-	
Çevredeki çöpleri toplamak	-		-		1		2	
Bahçeyle ilgilenmek	-		1		-		-	
Ebru yapmak	-		-		2		1	
Evlenmek/düğünü olmak	2		-		-		-	
Toplam	22	9.1	98	40.5	37	15.3	85	35.1

Tablo 7’de SBDK’da kullanılan görsel ve metinlerde kadın, erkek, kız çocuk ve erkek çocuğa toplam 242 kez ev dışı rollerde yer verildiği görülmektedir. Görsel ve metinlerde toplam 88 kez yer alan “meslek sahibi olma” rolüyle, erkek 73 kez (%82.9) kadın ise 15 (%17.1) kez yer almıştır. Benzer şekilde kitapta yer alan toplam 43 öğrenci görselinde kız çocuk 14 (%32.5) kez yer alırken, erkek çocuk 29 (%67.5) kez almıştır. Aynı şekilde “sokakta oynama” eyleminde erkek çocuk 26 (%86.7) kez, kız çocuk 4 (%13.3) kez gösterilmiştir.. Özellikle “meslek sahibi olmak” kadın için 15 kez kullanılırken, erkek için 73 kez kullanılmıştır.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Cinsiyet kalıp yargıları; bir cinsiyetin diğer cinsiyete göre psikolojik yönden daha çok ya da daha az nitelik kazanması cinsiyet özelliklerine ilişkin kalıp yargılar ve çeşitli faaliyetlerin erkek ve kadın için uygun olması inancı da cinsiyet rolüne ilişkin kalıp yargılar olmak üzere iki grup olarak ele alınmaktadır (Best, Williams, Cloud vd., 1977). Genel anlamıyla toplumsal cinsiyet kavramı, kişinin cinsiyetine özgü belirlenen bir rolün öğrenilip içselleştirilmesidir (Connell, 2019). Cahill ve Adams (1997), yaptıkları çalışmada, erken çocukluk dönemi öğretmenlerinin çocukların cinsiyet rollerini etkilediğini bulmuş, bir anlamda toplumsal cinsiyet rollerinin öğrenildiğini ortaya koymuştur.

Okullarda okutulan dersler, kullanılan kitaplar, görsel ve yazılı medyanın ve bu araçları kullanan öğretmenlerin etkisi büyüktür. Özellikle sosyal bilgiler dersi, çocukların ve gençlerin, topluma sağlıklı ve verimli bir şekilde uyum sağlamalarına katkı sağlar, Sosyal bilgiler eğitimi, bireyin kendisini gerçekleştirmesine, çevresi ile sağlıklı ilişkiler geliştirmesine destekler. Etkili bir sosyal bilgiler eğitimi yoluyla birey, insanlığa saygı duymayı, başka insanlara ve farklılıklara karşı olumlu tutum geliştirmeyi dolayısıyla cinsiyet ayrımcılığı yapmamayı, sosyal davranışlarında hoşgörü ve nezaketi, adil olmayı öğrenir (Seçgin veKurnaz,2015). Bu nedenle bu çalışmada ilkökul 4.sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabı cinsiyet rolleri bağlamında incelenmiş; sonuçlar, kitapta yer alan görsel ve metinlerde kullanılan cinsiyet ile ev içi ve ev dışı görev ve sorumluluklar toplumsal cinsiyet kalıpları bağlamında değerlendirilmiştir.

Bu çalışmada incelenen İlkokul 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında 234 fotoğraf ya da çizim ile, içinde bu görselleri destekleyen cinsiyete yönelik ifadelerin bulunduğu metinler olduğu görülmektedir. Bu fotoğraf ya da çizimlerde kadın, erkek, kız ve erkek çocuğun gösterim sayısı 555dir. Bu gösterim miktarı içinde kadına 83, erkeğe 147, kız çocuğa 160 ve erkek çocuğa ise 165 kez yer verilmiştir. Metinlerde toplam 140 ifade, kadın 32, erkek 49, kız çocuk 20, erkek çocuk 39 kez olarak yer almıştır. Bu durum, ilkökul 4. Sınıf SBDK da yer alan görseller ile ilişkili metinlerde erkek cinsiyete yönelik gösterimlerin kadın cinsiyetine yönelik gösteriminden daha fazla olduğunu ortaya koymaktadır. Benzer durum kız ve erkek çocuk arasında da görülmektedir. Bu farkın ders kitabı genelinde tarihi olayların neredeyse sadece erkek karakterler üzerinden anlatılmasından, çocuklara eski oyunların yalnızca baba ve büyükbaba tarafından öğretilmesinden, sokak oyunlarının erkek çocuklarla, meslek çalışanlarının erkek cinsiyeti ile görüntülenmesinden kaynaklandığı görülmektedir. Ancak, tarlada çalışma ve milli mücadele temalarında kullanılan görsel ve metinlerde kadın ve erkeğin birlikte yer alması bizim kültürümüze özgü bir durumdur. Diğer taraftan bir öğretmenin “*Metinlerde sıkça kadının geri planda kaldığı, erkeklerin daha üstün gösterildiği ve aile hayatının, yaşamın erkeğin isteği üzerine şekillendiği görülüyor.*” (ÖK.2) şeklindeki görüşü diğer görüşlerin aksi yönünde bir görüş olarak belirtilmektedir. Ayrıca “*Duygusal kelimesini yine bir kız çocuğunun ağzından duyuyoruz*”, “*..... tüm metinlerde erkeğin okuduğu yükseldiği, mesleğini istediği yerde yaptığı, istediği yere taşıdığı, kadınların ise lise bitiminde hemen evlendiği, eşine göre yer değiştirdiği, aileyi erkeğin ortaya çıkardığı görüşler vardır.*” (ÖK.3), değerlendirmesi SBDK’ da cinsiyet özelliklerine ilişkin kalıp yargılar olduğunun göstergesidir. Bu durumu Gök (2004), ataerkil sistemin kadına dayattığı ev işi ve çocukların bakımı, ev hizmetinin etkisi olarak ifade etmiştir. Diğer taraftan öğretmenlerin, kitapta yer alan görsel ve metinlerin cinsiyet kalıp yargısı barındırdığı yönündeki değerlendirmeleri günümüzde toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda hassas olduklarının göstergesidir. Bu durum Esen (2013)’in, toplumsal cinsiyet konusundaki çalışmasının sonucunda belirttiği; öğretmen adaylarının geleneksel değer yargılarını sorgulamaya başladıkları, kendi yaşamlarından başlayan bir değişim/dönüşüm motivasyonu kazandıkları ifadesiyle örtüşmektedir.

Kitapta yer alan 24 meslekte kadın cinsiyetine yönelik olarak 8 atıf bulunurken bu sayının erkek cinsiyeti için 21 olduğu görülmüştür. Kadınların banka çalışanı, kasiyer, tekstil işçisi olduğu görsellerde yer alması, toplumda kadına yönelik kalıplaşmış mesleklerin ötesine geçilemediğini göstermektedir. Ayrıca erkeğe yönetici olarak 8 görselde yer verilirken, kadına hiçbir görselde yer verilmemesi dikkat çekicidir. Bu bulgu Karaboğa'nın (2020) yetişkin kadın figürlerin yönetici mesleklerinde % 2.7, erkek figürlere ise % 23.31 oranında temsil edildiği sonucuyla da örtüşmektedir. Özellikle kitapta mucit olarak sadece erkeklerin yer alması bilim ve keşif alanındaki hiçbir kadın karaktere yer verilmemesi düşündürücü olduğu kadar toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının değişime dirençli olduğunu da düşündürmektedir. López-Sáez, Morales, ve Lisbona (2008) yaptıkları çalışmada 1993 ile 2001 yılları arasında kadın ve erkeklere atfedilen cinsiyete yönelik sınıflamaların sabit kaldığını göstererek bu görüşü desteklemektedirler. Diğer taraftan bu görüş öğretmenler tarafından da desteklenmektedir.

“Meslekler konusunda ilgilerine göre yine kalıp yargıları var, kadınların daha çok resim, satranç, keman gibi konularda ilgi yöneltilirken, erkeklerin otomobil tasarımı, araba çizimi, yüzme, fotoğraf gibi konularda belirli kalıplara göre ilgileri belirtilmiştir. Ressamlara örnek verilirken hiçbir kadın ressama örnek verilmemiştir. Yine bir cümlede kız çocuklarının müzik dinlemek, ip atlamak, yemek yapmak, yeni yemekler keşfetmek ilgisi olarak gösterilmiştir.” (ÖK.3)

Nutku (2010), yazın, müzik, resim, seramik, sahne (tiyatro, opera, bale) ve sinema alanlarında, hepimizin adlarını bildiği, dünyaca tanınan ve gurur duyduğumuz ünlü kadın şairlerimiz, yazarlarımız ve sanatçılarımız olduğunu belirtmesine rağmen 4. Sınıf SBDK'da hiçbir kadın sanatçıya yer verilmemesi dikkat çekicidir.

Sönmez ve Dikmenli (2021), tarafından toplumsal cinsiyet açısından aynı kitabın değerlendirilmesinde de mesleklerin cinsiyete yönelik kalıp yargılar barındırdığı belirtilmiş, özellikle öğretmenlik, hemşirelik, tekstil işçiliği kadınlara atfedilirken, şoförlük, otomotiv sektörü, polislik, mühendislik, balıkçılık, çiftçilik, madencilik, ormancılık meslekleri erkeklere atfedildiği gösterildiği vurgulanmıştır.

Özellikle mesleklerin uğraşı alanları nedeniyle kadın ve erkeğin cinsiyet özelliklerine de bağlı olarak bazı kalıp yargıları barındırması, kültüre özgü bir anlayış olarak ortaya çıkmaktadır. Bu durumu Gök (2004), ataerkil sistemin kadına dayattığı ev işi ve çocukların bakımı, ev hizmetinin etkisi olarak ifade etmiştir. İlköğretim okullarının, kültürel olarak şekillendirilmiş cinsiyet ilişkilerini oluşturmada güçlü yerler olduğu (Adler, 1992) ve çocuklara içinde buldukları dönemde yaşadıkları toplumun sosyal değerlerini ve normlarını kazandırma gücüne sahip olduğu (Michel, 1986) düşünüldüğünde ders kitapları ve öğretim materyalleri bu amaca hizmet eden kaynaklar olarak karşımıza çıkabilmektedir.

Ders kitabında ailede yer alan bireylerin kadın ve erkek olarak üstlendikleri rollerde de toplumsal cinsiyete yönelik kalıp yargıların olduğu görülmektedir. SBDK da aile bireyleri 27 farklı ev içi görev ve sorumlulukları üstlendiğini gösteren görsellerle görüntülenmekte ve metinlerde yer almaktadır. Bu görsellerde kadına 16 görselde yer verilirken erkeğe 9, kız çocuğa 7, erkek çocuğa ise 5 görselde yer verilmiştir. Kadın ve kız çocuğuna daha fazla görselde yer verilmesine karşın, üstlenilen rollerin toplumsal cinsiyet kalıp yargılarını yansıttığı görülmektedir. Kadınların yemek yapması, bulaşık yıkaması, temizlik yapması, kızına çeyiz yapması onların ev içindeki geleneksel hizmet rolünü, erkeğin, çocuğuna aile bütçesi eğitimi vermesi, ev kurallarını belirlemesi ise geleneksel aile reisi rolünü üstlendiğini göstermektedir. Bu bulgular Tietz'in (2007) çalışmasının sonuçları ile de desteklenmektedir. Çalışmada, giriş niteliğindeki 19 muhasebe ders kitaplarında yer alan ödev, resimler ve hikâyeler içerik analizi ile incelenmiş ve sonuçlar, kadın ve erkeklerin ders kitaplarında çok farklı şekilde temsil edilmesinin cinsiyet kalıplarını ve cinsiyet rolü katmanlaşmasını güçlendirdiğini göstermiştir.

Diğer taraftan SBDK'da bireylerin ev dışı görev ve sorumlulukları ile ilgili görsellerde de cinsiyete yönelik temsillerde fark olduğu görülmektedir. Kitapta yer alan görsellerde toplam 30 ev dışı görev ve sorumluluk bulunduğu görülmektedir. Bu görev ve sorumlulukların 6'sı kadın cinsiyeti ile temsil edilirken, erkek 9, kız çocuk 14, erkek çocuk ise 15 farklı görev ve sorumluluk ile temsil edilmektedir. Ancak bu görev ve sorumlulukların niteliği ve kullanılma sıklığı arasında önemli bir fark bulunmaktadır. “Meslek sahibi olmak” sorumluluğu görsel ve metinlerde kadın için 15 kez

tekrarlanırken, erkek için 73 kez tekrarlanarak, meslek sahibi olmanın erkek için bir sorumluluk olduğu yönünde bir algıya neden olmaktadır. Bu durum kadının genellikle ev içinde görev ve sorumluluğu olduğu yönündeki algıyı güçlendirmektedir. Geleneksel oyunların öğretilmesinde anne ve büyükanneye eski oyunların öğretilmesinde hiçbir rol atfedilmemesi bu algının bir sonucu olduğunu düşündürmektedir. Yurtsever (2011) de, ders kitaplarında kadınların çoğunlukla klasik roller içerisinde ve ev ortamlarında temsil edildiğini, erkeklerin ise daha çok baskın otoriter ve güçlü rollerde gösterildiğini belirterek bu sonucu desteklemektedir.

SBDK’da kadının yemek yapmak, temizlik yapmak, çocuğunu okula hazırlamak, çamaşır yıkamak, eşine kahve yapmak, çocuğuna alışveriş eğitimi vermek, yufka açmak, saç kurutmak, kızına çeyiz hazırlamak, misafire servis yapmak gibi rolleri üstlenmesi öğretmenlerin ifadelerinde yer aldığı üzere öğrencilerin de dikkatini çekmekte, *Öğretmenim “Niye sürekli kadınlar hep evlenmiş?”, “Kadınlar neden hep hizmet etmiş?”* diyerek durumu sorguladıkları görülmektedir. Bu durum, Yurtsever’in (2011) çocukların, kadınların ev işleri ile erkeklerin ise ev dışındaki sosyal ortamlarda ve işlerde çalışması gerektiğinin normal bir şey olduğunun kitaplar aracılığı ile öğrenilmesi yönünde çaba gösterildiğini belirttiği çalışmasıyla da desteklenmektedir. Konuyla ilgili çalışmalarda da benzer şekilde ilkökul eğitiminde öğretmenlerin öğrencilere geleneksel toplumun cinsiyet bakış açısından etkilenecek, cinsiyetçi kodları sınıf içi süreçlerle aktardıkları, doğrudan ya da dolaylı olarak cinsiyetçi ayrışmaya temel oluşturdukları belirtilmektedir (Kılavuz, 2019).

SBDK’ da yer alan görsellerde ve metinlerde yer alan toplumsal cinsiyet kalıpları toplumun cinsiyete özgü rol beklentisinin yansımasıdır. Toplumsal cinsiyet, kadına ve erkeğe uygun olarak belirlenmiş tutumlar, davranışlar, değerler ile konuşma, giyinme, düşünme biçimi gibi özellikleri barındırmaktadır (Gander ve Gardiner, 2010; Fagot, 1978). Bu özellikler çocuklara çok küçük yaşlardan itibaren çocuğa verilen isim, kullanılan renkler ve alınan oyuncaklar yoluyla kazandırılmaktadır. Tolan (1991) kız çocuklarının çok küçük yaşlardan itibaren küçük mutfak eşyaları ve bebek gibi oyuncaklar ile ev içi rollere alıştırılırken, erkek çocuklar ise uçak, araba, silah gibi idare ve güç sembolleri içeren oyuncaklara yönlendirildiğini belirtmiştir. Dolayısıyla ev içi işler ve çocuk bakımı kadınlar için, ev dışındaki işler ve roller ise erkekler için uygun görülmektedir (Powell ve Greenhouse, 2010). Diğer taraftan bu durum öğretmenlerin *“Genelinde olmasa bile özellikle 3 ünitelerde toplumsal cinsiyet kalıp yargıları bulunuyor... Birey ve Toplum, Kültür ve Miras, Etkin Vatandaşlık öğrenme alanlarında bulunan hikâyeler, kullanılan görseller bariz bir şekilde eşitsizlik ve cinsiyet kalıp yargılarıyla dolu olduğunu görüyorum”*. (ÖE.3) ve *“...Kadının erkeğe hizmet ettiği yerler fazladır.”* (ÖK.3) görüşleriyle desteklenmektedir. Öğrencilerin *“Bu mesleği sadece erkekler yapmaz ki!”* şeklindeki sorgulamalarına rağmen toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının ders kitapları yoluyla da aktarıldığı söylemek mümkündür. Ders kitaplarının içeriklerinin yanı sıra öğretmenlerin bu kaynakları kullanımı, ders işleyiş sürecine aktarım biçimleri, kitap içerisinde mevcut olan bu örtük ve açık öğretilere karşı algı, bakış, yaklaşım ve sunuşları da öğrencilerde cinsiyet rollerine dair algılarının gelişimini etkilemektedir. Yukarıda bahsi geçen öğrencinin sorusuna karşılık öğretmenin vereceği cevap-tepki o esnada ciddi önem taşımaktadır. Öğretmen burada “toplumsal cinsiyet kalıp yargılarını” ya da “toplumsal cinsiyet eşitliğini” destekleyecek bir yaklaşım sergileyerek, öğrencinin sorgulayışındaki düşüncesini pekiştirebilir ya da aksi yönde düşünmesine olanak sağlayabilir. Bu çerçevede yalnızca kullanılan ders kitabının değil, ders içeriğini kitap üzerinden aktaracak olan öğretmenin de etkisi oldukça büyüktür. Öğretmenin, toplumsal cinsiyet rollerine dair görüşleri ve bu görüşleri aktarma becerisi de öğrencilerdeki cinsiyet rollerine dair öğrenmelerinin oluşumunu ve biçimlenmesini sağlar.

Demokrasi ve sürdürülebilir kalkınma için kadın-erkek eşitliği, toplumların vazgeçilmez hedefleri arasında yer almalıdır. Kadın ve erkeğin, eğitim, çalışma hayatı ve karar alma mekanizmalarına katılımı başta olmak üzere toplumsal yaşamın her alanında eşit oranda söz sahibi olması kaçınılmaz bir gerekliliktir. Ancak, kadınlara erkeğe biçilen farklı roller toplumsal cinsiyet eşitliğinin önündeki en büyük engeli oluşturmaktadır. Kalıplaşmış toplumsal rollerin ötesine geçebilmenin koşulu küçük yaşlardan itibaren çocukların eğitilmesi ve bu amaçla kullanılan her tür ürünün özenle seçilmesi önemlidir.

Araştırma sonuçları toplumsal cinsiyet eşitliğine yapılacak vurgunun ders kazanımları içerisinde alınmasını ve ders kitaplarının içeriğinin bu kazanımlar doğrultusunda hazırlanmasını gerekli

kılmaktadır. Bu nedenle ders kitaplarının kalıp yargıları barındırmayacak şekilde çağdaş bir bakış açısıyla hazırlanmasına özen gösterilmelidir. Ayrıca okullarda tek bir kitabın ders kitabı olarak kullanılması yerine farklı yazar ve yayınevleri tarafından hazırlanmış alternatif kitapların öğretmen seçimine sunulması, kitabın içeriğinin aktarılmasını da kolaylaştıracaktır.

Diğer taraftan ders kitaplarında yer alan görsel ve metinlerde, kadın ve erkeğe eşit oranlarda yer verilmesi, kitaplarda yer alan ünitelerde toplum ve aile içerisindeki faaliyetlerde kadın ve erkeğin aynı haklara, eşit sorumluluklara sahip olduğunun vurgulanması, öğrencilerde toplumsal cinsiyet eşitliğinin içselleştirilmesini sağlayacaktır. Bu öneriler ışığında ders kitapları ve diğer pedagojik materyaller tarafından iletilen yalnızca açık mesajların değil aynı zamanda örtük mesajların da farkında olunmalı, bu mesajlara da önem verilmeli ve detaylı olarak incelenmelidir.

Lisans Bilgileri

e-Kafkas Eğitim Araştırmaları Dergisi'nde yayınlanan eserler Creative Commons Atıf-Gayri Ticari-4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

Copyrights

The works published in e-Kafkas Journal of Educational Research are licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Etik Beyannamesi

Bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında belirtilen kurallara uyulduğunu ve “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbirini gerçekleştirmediğimizi beyan ederiz. Aynı zamanda yazarlar arasında çıkar çatışmasının olmadığını, tüm yazarların çalışmaya katkı sağladığını ve her türlü etik ihlalinde sorumluluğun makale yazarlarına ait olduğunu bildiririz.

Etik Kurul İzin Bilgileri

Etik kurul adı: Sakarya Üniversitesi Etik Kurulu

Etik kurul karar tarihi: 04.06.2021

Etik kurul belgesi sayı numarası: E-61923333-050.99-33929

Kaynakça

- Adler, P. A., Kless, S. J., and Adler, P. (1992). Socialization to gender roles: Popularity among elementary school boys and girls. *Sociology of education*, 65(3), 169-187.
- Altınova, H.H. ve Duyan, V. (2013). Toplumsal cinsiyet algısı ölçeğinin geçerlik güvenirlik çalışması. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 24(2), 9-22.
- Best, D. L., Williams, J. E., Cloud, J. M., Davis, S. W., Robertson, L. S., Edwards, J. R. (1977). Development of sex-trait stereotypes among young children in the United States, England, and Ireland. *Child Development*, 48(4), 1375-1384.
- Cahill, B. and Adams, E. (1997). An exploratory study of early childhood teachers' attitudes toward gender roles. *Sex Roles*, 36(8), 517-529.
- Chmiliar, I. (2010). Multiple-case designs. In A. J. Mills, G. Eurepas and E. Wiebe (Eds.), *Encyclopedia of case study research* (pp 582-583). USA: Sage Publications.
- Connell, R.W. (2019). *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar*. C. Soydemir (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Creswell, J. W. (2007). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches*. California: Sage Publications.
- Creswell, J. W. (2013). *Research design: qualitative quantitative and mixed methods approaches*. New York: Sage Publications.
- Çeçen, M. A. (2015). Türkçe ders kitaplarında toplumsal cinsiyet rolleri. Duygu, U. ve Ahmet, B. (Eds.), *Akademik Hayatının 25. Yılında Türkçe Eğitimi Alanının İlk Profesörü Murat Özbay'a Armağan İçinde* (ss.211-228). Ankara: Pegem Yayınları.
- Çınar, E. K. (2013). *Ortaokul Türkçe Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Pamukkale Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü), Pamukkale.
- Dawson, C. (2009). *Introduction to research methods: A practical guide for anyone undertaking a research project*. Oxford: How to Books Ltd.
- Dökmen YZ. (2004). *Toplumsal Cinsiyet, Sosyal Psikolojik Açıklamalar*. Ankara: Sistem Yayıncılık
- Dumanlı Kadızade, E. (2015). Kemalettin Tuğcu'nun çocuk romanlarında toplumsal cinsiyet rolleri üzerine bir inceleme. *International Journal Of Languages' Education And Teaching*, 3(1), 101-113.
- Eagly, A. H., Wood, W., ve Diekmann, A. B. (2000). Social role theory of sex differences and similarities: A current appraisal. T. Eckes and H. M. Trautner (Eds.), *The developmental social psychology of gender* (pp.123-174), Manwah, NJ: Erlbaum.
- Ecevit, Y. ve Karkıner N. (2011). *Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Web-Ofset Tesisleri.
- Eisner, E. W. (1991). *The enlightened eye: Qualitative inquiry and the enhancement of educational practice*. Toronto: Collier Macmillan Canada.
- Ersoy, E. (2009). Cinsiyet kültürü içerisinde kadın ve erkek kimliği (Malatya Örneği). *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(2), 209-230.
- Esen, Y. (2013). Hizmet öncesi öğretmen eğitiminde toplumsal cinsiyet duyarlılığını geliştirme amaçlı bir çalışma. *Eğitim ve Bilim*, 38(169). 280-295.
- Fagot, B. I. (1978). The influence of sex of child on parental reactions to toddler children. *Child Development*, 49(2), 459-465.
- Gander, M. J., ve Gardiner, H. W. (2010). *Çocuk ve Ergen Gelişimi*. Ankara: İmge.
- Gök, F. (2004). Eğitimde Cinsiyetçilik Bağımsız Bildiriler. *Eğitim-Sen 1. Kadın Kurultayı, Eğitim-Sen Yayınları*. Ankara.
- Gümüsoğlu, F. (2016). Ders kitaplarında toplumsal cinsiyet. *Toplum ve Demokrasi Dergisi*, 2(4). 39-50.
- Güneş, Ö. (2008). Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet Ayrımı (1990-2006). *Journal of Society and Social Work*, 19(2). 81-95.
- Holmqvist, P., ve Gjörup, L. (2007). *The representation of gender and gender roles in English textbooks*. (Master's Thesis). Malmö University, Malmö.
- Karaboğa, M. T. (2020). Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Cinsiyet Rollerini. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 15(1), 4847-4881.
- Kassarjian, H. H. (1977). Content analysis in consumer research. *The Journal of Consumer Research*, 4(1), 8-18.

- Kılavuz, T. (2019). *İlkokulda cinsiyet ayrımcılığının yeniden üretimi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Mersin Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Mersin.
- Kılıç, L. K., ve Eyüp, B. (2011). İlköğretim Türkçe ders kitaplarında ortaya çıkan toplumsal cinsiyet rolleri üzerine bir inceleme. *ODÜ Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi (Odüsobiad)*, 2(3), 129-148.
- Kitiş Çınar, E. (2013). *Ortaokul Türkçe ders kitaplarında toplumsal cinsiyet*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Pamukkale Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Pamukkale.
- Kıral, B. (2020). Nitel bir veri analizi yöntemi olarak doküman analizi. *Sirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(15), 170-189.
- Lee, J. F., and Collins, P. (2008). Gender voices in Hong Kong English textbooks—Some past and current practices. *Sex Roles*, 59(1), 127-137.
- Lindsey LL. (1990). *Gender Roles A Sociological Perspective*. USA: Prentice Hall International Limited.
- López-Sáez, M., Morales, J. F., and Lisbona, A.(2008). Evolution of gender stereotypes in Spain: Traits and roles. *The Spanish Journal of Psychology*, 11(2), 609-617.
- Merriam, S. B. (1988). *Case study research in education: a qualitative approach*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Michel, A. (1986). *Down with stereotypes!: Eliminating sexism from children's literature and school textbooks*. Unesco.
- Miles, M, B. and Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: an expanded sourcebook*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Nutku, Ö. (2010). Kadın ve sanat. *Yedi: Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Dergisi*, (4), 137-142.
- Patton, M. Q. (1999). Enhancing the quality and credibility of qualitative analysis. *Health services research*, 34(2), 1189.
- Powell, GN ve Greenhaus, JH (2010). Cinsiyet, toplumsal cinsiyet ve işten aileye arayüz: Negatif ve pozitif karşılıklı bağımlılıkları keşfetmek. *Yönetim Akademisi Dergisi*, 53(3), 513-534.
- SEÇBİR, (2012). *Ders kitaplarında toplumsal cinsiyet: iyileşmeler, problemler, öneriler raporu*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyoloji ve Eğitim Çalışmaları Birimi.
- Seçgin, F., ve Kurnaz, Ş. (2015). Sosyal Bilgiler Dersinde Toplumsal Cinsiyet Etkinliklerinin Öğrencilerin Algı ve Tutumlarına Etkisi. *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2015(5), 24-38.
- Shenton, A. K. (2004). Strategies for ensuring trustworthiness in qualitative research projects. *Education For Information*, 22(2), 63-75.
- Sönmez, K., ve Dikmenli, Y. (2021). İlkokul Sosyal Bilgiler Ders Kitabının Toplumsal Cinsiyet Açısından İncelenmesi. *Cumhuriyet Uluslararası Eğitim Dergisi*, 10(1), 434-458.
- Stake, R. E. (1995). *The art of case study research*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Şanlı, B., Çelebioğlu, A., ve Vefikuluçay Yılmaz, D. (2018). Kadınların toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin görüşlerinin sosyodemografik özelliklerine göre incelenmesi. *Journal Of International Social Research*, 11(61), 11-20.
- Tietz, W. M. (2007). Women and men in accounting textbooks: Exploring the hidden curriculum, *Issues In Accounting Education*, 22(3), 459-480.
- Tolan, B. (1991), "Aile, Cinsiyet ve Cinsel Roller", *Aile Ansiklopedisi*, Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu.
- Topuz, S. K., ve Erkanlı, H. (2016). Toplumsal cinsiyet bağlamında kadın ve erkeğe atfedilen anlamların metafor yöntemiyle analizi. *Alternatif Politika*, 8(2), 300-321.
- Vatandaş, C. (2007). Toplumsal cinsiyet ve cinsiyet rollerinin algılanışı. *Istanbul Journal of Sociological Studies*, (35), 29-56.
- Yin, R. K. (1994) Discovering the future of the case study. Method in evaluation research. *Evaluation practice*, 15(3), 283-290.
- Yurtsever, K. (2011). *İlköğretim II. kademe öğretmenlerinin öğrencilere yönelik tutumlarının cinsiyet değişkenine göre incelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Extended Summary

Introduction

The concepts of gender and gender are intertwined and have very different meanings. While the concept of "gender characteristics" draws attention to physiological, biological and psychological issues and points to innate factors, "gender roles" include social and cultural requirements, qualifications and achievements for genders (Ersoy, 2009). Gender, on the other hand, is a concept used to describe the social and cultural definition of men and women, the way societies distinguish between these two sexes, and the social roles they assign to them (Ecevit and Karkiner, 2011). In addition, gender; It is determined by societies apart from the biological sex that one has at birth, and it is also defined as a gender identity whose content can change culturally, regionally and historically (Şanlı, Çelebioğlu and Vefikuluçay Yılmaz, 2018). In other words, gender is about the meanings and expectations attributed by society and culture to being a woman or a man (Topuz and Erkanlı, 2016). It is a concept used to describe the social and cultural definition of men and women, the way societies distinguish between these two sexes, and the social roles they assign to them (Ecevit and Karkiner, 2011). Thus, the belief that different activities are suitable for men and women also creates stereotypes regarding gender roles (Best, Williams, Cloud et al., 1977).

Social studies lesson is one of the most important lessons in terms of transferring social values at primary school level. At the same time, it is a comprehensive course that includes the rules of society, in which the place and rights of individuals in society are expressed. In this respect, social studies course is of great importance in transferring gender roles and shaping children's perspectives on gender roles. "Gender Roles" express the socially determined personality traits, duties and responsibilities of women and men, and express values and judgments about how society sees women and men, how they perceive them, how they think and how they expect them to behave (Dökmen, 2004; Lindsey, 2004). Fourth Grade Social Studies Lesson, "Individual and Society; Culture and Heritage; People, Places and Environments; Science, Technology and Society; Production, Distribution and Consumption; Effective Citizenship; Global Connections" units have a special importance within the scope of the research in terms of transferring gender roles.

In this context, this study is important in terms of determining and evaluating whether the texts and images used in the book contain stereotypes about gender roles, since only one book is taught in all schools. The aim of this study is to determine what gender roles are in the text and visuals in the 4th grade Social Studies textbook and to reveal whether there is a difference between men and women. In this context, answers to the following questions were sought:

- Are there gender differences between occupations?
- Are there gender differences in family roles?

Teachers who have read the textbook; How does he evaluate the book in terms of gender stereotypes?

Findings

In 4th grade SBDK visuals; men 147 (26.4%), women 83 (14.9%), men 165 (30%) children and girls 160 (30%) times. The gender distribution in the texts of the 4th grade SSTB examined in the study is given in Table 2.

In the texts in the book; women 32 (26.6%), men 49 (40.8%), boys 39 (27.9%) and girls 20 (14.2%) times. There are 24 different professions in the book. Women are included in 8 occupations and men in 21 occupations.

It was found that there are 27 different domestic roles in SSTB. In the book; female 16, male 9, female child 7 and male child 5 different domestic roles.

It has been found that there are 30 different out-of-home roles in SSTB. In the book; 6 women, 9 men, 15 girls and 14 boys take part in different out-of-home roles.

Conclusion, Suggestion And Recommendations

In the Primary School 4th Grade Social Studies Textbook examined in this study, it is seen that there are 234 photographs or drawings and texts containing gender-oriented expressions that support these visuals. The number of impressions of women, men, girls and boys in these photographs or drawings is 555. In this amount of impressions, women were featured 83 times, men 147 times, girls 160 and boys 165 times. In a total of 140 expressions in the texts, women were included 32 times, men 49 times, girls 20 and boys 39 times. This situation reveals that the representations for the male gender are higher than the representations for the female gender in the texts related to the images in the 4th Grade SSTB of primary school.

While there are 8 references for the female gender from 24 professions in the book, this number is 21 for the male gender. The fact that women appear in the images as bank employees, cashiers, and textile workers shows that the stereotyped professions for women in society cannot be exceeded. In addition, it is noteworthy that while the man is featured in 8 images as the manager, no image is given to the woman. In particular, the fact that only men are included as inventors in the book and that no female characters in the field of science and discovery are included is thought-provoking, as well as suggesting that gender stereotypes are resistant to change.

In the textbook, it is seen that there are stereotypes about gender in the roles that family members assume as men and women. In the SSTB, family members are displayed with images showing that they undertake 27 different domestic duties and responsibilities and are included in the texts. In these images, women were included in 16 images, men were included in 9 images, girls in 7 and boys in 5 images. Although women and girls are featured in more images, the roles assumed seem to reflect gender stereotypes. Women's cooking, washing dishes, cleaning, dowry for their daughter show that they take on the traditional service role in the house, while the man takes the role of traditional family head, giving his child family budget education and determining the house rules.

On the other hand, it is seen that there is a difference in the representations of gender in the visuals related to the duties and responsibilities of individuals outside the home in the SSTB. In the visuals in the book, it is seen that there are a total of 30 out-of-home duties and responsibilities. While 6 of these duties and responsibilities are represented by the female gender, boys are represented by 9 different duties and responsibilities, girls are represented by 14, and boys are represented by 15 different duties and responsibilities. However, there is a significant difference between the nature and frequency of use of these duties and responsibilities. While the responsibility of "having a profession" is repeated 15 times for women in visuals and texts, it is repeated 73 times for men, creating a perception that having a profession is a responsibility for men. This situation strengthens the perception that women generally have duties and responsibilities at home.

The results of the research necessitate that the emphasis on gender equality should be included in the course outcomes and the content of the course books should be prepared in line with these achievements. For this reason, care should be taken to prepare textbooks from a contemporary perspective, without stereotypes. In addition, instead of using a single book as a textbook in schools, offering alternative books prepared by different authors and publishers to the selection of teachers will also facilitate the transfer of the content of the book.

On the other hand, giving equal proportions of women and men in the visuals and texts in the textbooks, emphasizing in the units in the books that men and women have the same rights and equal responsibilities in the activities within the society and the family will ensure the internalization of gender equality in students. In the light of these suggestions, not only the explicit messages conveyed by the textbooks and other pedagogical materials, but also the implicit messages should be aware of, these messages should be given importance and examined in detail.